

השפעת המבט האחדותי על סידור כוחות הנפש

(1) אחדות הרוחניות

בחינוך האדם היחיד. וכן בחינוך האדם הכללי, האומה והאנושיות, צריכים לשום לב לאחדות הרוחניות, דהיינו שהשכל יהיה משפיע ישר על הרגש, והרגש על הדמיון, והדמיון על הפעולות. וכשיש סתירה בין אלה החלקים אז ההריסה מוצאה מקום לחול. ועל גבי אלה ארבעה החלקים, שהם שכל, רגש, דמיון, מעשה, מתעלה הענין האצילי, שהוא שורש הנשמה, של האיש ושל הצבור, במקור ההויה העליונה. (אוה'ק א' עמ' רמז')

(2) שבירת הרצון ושכלולו

הרצון הוא מקור החיים. רצון האדם הוא באמת יסוד שכלולו והוייתו. אמנם הרצון הזה צריך הוא פתוח ועישוי, יותר מכל הכחות כולם. בילדות האנושיות, הרצון הטבעי של האדם צריך חינוך של כניעה, של שבירה, ושל היפוך. כל זמן שהאדם הולך ומשתכלל, כך רצונו העצמי הולך ונהפך לטובה, ושבירתו של הרצון מאבדת טובה רבה. הדבר קשה מאד בדמדומי חמה, בין פרק לפרק, שבתקופה חשובה של רוח האדם, שאז מעבר מזה מונח הרבה פראות ברצון, ששבירתו היא עליה ופתוח, ולעומת זה מונח ברצון כח אור וטוב, ששכלול העולם תלוי בהשארתו על פי תכונתו. והבינה הישירה מוכרחת היא לפתור בזהירות את שאלת התחומין, באופן שישאר האדם מלא אומץ מצד הטוב שברצון שכבר נשתכלל, מצד אותם חלקי הנשמה שכבר נגאלו ויצאו מתהומות הגיהנם וממעמקי הקליפות, ומלא גם כן דכאות רוח, ותכונה של לב נשבר ונדכא, לעומת אותם חלקי הרצון, שעדיין חית האדם הרעה שרויה בהם, שהם צריכים זיכוך על ידי דכדוך ושבירה. (אוה'ק ג עו')

(3) הידיעה הרצון והיכלת

הידיעה הברורה מחוללת את הרצון, כשהיא עומדת על הבסיס הטוב. חמדת הטוב כל שהיא מתבררת יותר כך היא מתחזקת, כל מה שמתברר יותר שהטוב הוא טוב באמת, כן הרצון מתגבר. גבורת הרצון מחוללת את היכולת. למדנו מזה, שהידיעה הרצון והיכולת הנם תמיד אחוזים יחד, ובמקום שנמצא מדע לאין גבול, שמה הרצון הוא בלתי גבולי, והיכולת בלי גבול, גם היא. (שם פז')

(4) משך החיים הרצוניים בתפלה

התפלה, במציאותה ובאמונתה, מבססת היא את היסוד של גדולת הרצון של האדם וקדושתו. הרצון הוא היסוד לכל החיים, לכל ההגוי, ולכל הנפעל, הרי הוא מתעלה, מזדכך מתקדש ומתרומם ברוממות קדושה אלהית על ידי התפלה... עיקר בנין הרצון, שהוא הולך ונבנה, הולך ומשתלם, מתעלה לבא לכלל תיקון בנין ושכלול, הוא בא מיסוד התפלה... ורצונו של האדם הנגש אל ד' הוא כבר רצון מתעלה, רצון מתאמץ לבא לתוכן מהותיותו האמיתית. (נה')

(5) אמוץ הרצון

כשמרגיש האדם שרצונו הוא רפוי, צריך הוא להתאמץ לחזקו בכל מיני אימוץ, כדי שיוכל להוציא אל הפועל כל דבר טוב, שחך טבעו מתאים לו. וטוב יותר לעסוק באימוץ כח הרצון, מלעסוק בפרטים של הטבות מוסריות. כמובן, בעת שעוסקים באימוץ הרצון, צריכים גם כן שלא לשכח מלעסוק בטהרתו ועדונו, ובהעלאת מדרגתו של הרצון אל הקדושה. אבל העסק היסודי אצל (הלקויים בחלישות הרצון צריך להיות העסק בהגברת - עצמיותו של הרצון על ידי עצות שונות טבעיות, מוסריות, שכליות, תורניות, ולא ירף משום עצה שתוכל להועיל למטרתה העליונה של אימוץ כח הרצון בכללו.

(6) חליפות חיי הרגש והשכל

כל מחשבה אידיאלית, הפועלת בחיים, מחוברת היא מהרכבה של שכל ורגש. השכל הוא מועט בכמותו ומרובה באיכותו, והוא יסוד הנשמה של האידיאל, ההולך ונמשך, חורז את החוט של החיים. הרגש הוא הגוף, שבו מתלבש תמיד האידיאל השכלי, להסבירו לכה החיים הפועל. ברבות הימים יאבד הרגש את ערכו, יתישן ויזדקן, ולא יוסיף לתת את כחו. אבל זיק התמצית השכלית שבו, אם אך הוא איתן וטהור, לא ייעף ולא יזדקן. האמת קיימת לעד, וממקורה תשלח פלגים להשקות טל חיים, להחיות ענפים חדשים, ועצים רעננים, אשר יצמחו בצורת רגש חדש, מלא כח

עלומים, אשר ימלא את המקום של הרגש, אשר נפל מזקנה. כן הולכים הם חליפות החיים והמות בעולם הרגש. והחיים המוחלטים של השכל הטהור תמיד הם מחיים ומולידים דור חדש, אחרי כלות הישן... רגש כי זקן, כי חדל מהיות לו כח פועל, יפלו עמו כל הרוחות, אשר נתמכו בו ונתמלאו אור חיים לרגליו. המחנה הפועל ישאר דומם ונבהל... אבל סוף כל סוף מהר יעבור רוח חדש, וישלם נחומים, הזיק השכלי יצא ממחבואו. יהיה לאור ולהצלה, יעמיד חיל גדול של רגשות חדשים. אזורי אונים. וגם ימיהם חוצצו. עדי יפקדו. ויפנו מקום לחיל חדש, אבל משך החיים ילך תמיד במסלתו המובטחת. (שם עמ' רנה')

(7) מאורות השכל והרגש

קטרוג הלבנה מתפרש יפה ברזי הנפש. השכל, המאור הגדול, והרגש, הקטן, שניהם עומדים במשקל אחד, אבל שונים הם דרכיהם, ולפעמים רבות מאד הסתירות שביניהם. אם ערכם היה מכל צד שקול. היתה הסתירה בחיים הרוחניים, וממילא גם הגשמיים. גדולה. אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. הרגש קובל, אפשר לשכל להרחיב את עצמו עד כדי קבלת כל ההפכים. מה שאין כן ברגש. עצה אחת יש על זה. לכו ומעטי את עצמך. הוי ראש לשועלים. בחיי המעשה. החברה. והנימוס, מלכי בכיפה, אבל למעלה במקום העיונים העליונים, שם המאור הגדול מושל... (אוה'ק א רנג')

(8) "ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים". השכל נעשה באדם כדי לנהל את כל מעשיו וגם את כל רגשותיו הטבעיים. אולם דבר זה ראוי להיות תמיד למורה דרך לאדם, כי לא טוב הוא להרחיב כל כך את שלטון השכל עד שיפריע את הרגשות הטבעיים ממהלכם, על זה נאמר [1] "ואל תתחכם יותר למה תשומם", כי אם את כל הנטיות הטבעיות שבאדם, בגופו ובנפשו, ראוי לשומר בתקפן ובבריאותן לפתחן ולשכללן. אלא שעל גביהן צריך שיהיה השכל עומד ומנהיגן, אבל לא יכנס בגבולן לחבל אותן ולהמעטי צורתן. כי המציאות לא תנוצח, וכפי הערך שהשכל יחפוץ לרדות בהן להחריבן, יתגברו הן בשטף עז וימרדו בהנהגת השכל, ותצאנה פרעות גדולות בהנהגה, בפרט באדם יחידי והוא הדין במשפחה, בשבת, באומה ובכלל האנושיות. והנה יחש אהבת האב אל בניו הוא יחש טבעי בנוי על יסוד הרגש הנפשי והנטיה הטבעית, וכפי טבעו הפשוט הוא מספיק להמשיך כח האב לעשות לטובת בניו כל אשר יוכל. הבחירה והיתרון לבקר בין בן לבן על פי כשרונותיו ויתרונו הפרטי זהו ממעשה השכל, על כן אין ראוי לתן לשכל להפריע את כח הטבע. מצד האב הטבע גוזר את השיווי, ואם השכל גוזר לתן יתרון, לא יאתה לו להפריע את כח השיווי ההרגשי. אמנם כאשר יפרץ השכל ויכנס בגבול הרגש למעטו, יתגבר הרגש הטבעי לעומתו, והקנאה שמקורה ברגש הלב הטבעי תתעורר בשצף קצף להתקומם על השכל הבא לשדד נחלתה. (ע'א שבת א' כ')

(9) החלומות הגדולים

החלומות הגדולים יסוד העולם הם. המדרגות שונות הן. חולמים הם הנביאים, בחלום אדבר בו. חולמים הם המשוררים בהקיץ, חולמים בעלי המחשבה הגדולים לתקין העולם. חולמים אנו כולנו בשוב ד' את שיבת ציון. הגסות של החיים החברתיים, בהיותם שקועים רק בצדם החמרי, נוטלת את אור החלום מן העולם, את זהר ההרחבה שלו, את עליתו העליונה, מהמציאות הקודרת, עד שהעולם מפרפר במכאובים מתוך עקיצותיה הארסיות של המציאות, חסרת זהר החלום. רק המכאובים הם יסורי אהבה, הם ימרקו את העולם, יבררו לו, כמה גדולה היא הטעות של המתפארים במציאות הלקויה, בעת אשר רק החלום החפשי, המורד במציאות וגבוליה, הוא הוא באמת האמת היותר הניתית של המציאות. ואז שב תזון החלום והיה למחזה ברור. פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות, ותמונת ד' יביט (אוה'ק א' עמ' רכו') הדמיון נדרש הוא אל השכל למען העזר על ידו להצפיה הרחוקה (שם עמ' רלח')

(10) צורת הדמיון והשכל

ישנה צורה מיוחדת שהדמיון מתלבש בה, כשהשכל פועל עליו. ואותה הצורה היא קדושה, מבסמת את העולם, ומטהרת את האדם מכל טומאותיו. וכל זמן שהצורה הזאת מתטשטשת, והדמיון מצטייר על פי חק שלו בעצמו בלא השפעת השכל עליו, אז הוא המקור היותר נרפש לכל תקלה ולכל חטא ועון בחיי היחיד וחיי הציבור. (שם עמ' רלד')

ההתעלות של הדמיון באה כל זמן שהוא דבוק בקדושה, אבל הדמיון של חול אין לו כי אם כח הצל שבו לבד, והוא מקור הלצנות. לפי אותו הערך שהוא מתרחק ממקוריות השכל, וכפי מה שהוא מתגבר, כך המציאות מתחלשת אצלו, והנפש השקועה בו באה לידי יסורין בתחלתה ולידי כליה בסופה. (רלז')